

*****

מאת הרב ישראל נאה שליט"א

(בס"ד, אנטוורפן. מרחשון תשע"ט [ב] קיצור מדברים שנאמרו)

*****

מאמרנו זה בא "לאוקמי גירסא" בגמרא, שהמפרשים לא נתנו דעתם עליה:

עובדה כפולה?

א. בגמ' (ב"מ צו: צז.) **מובאים שתי עובדות זא"ז: "ההוא גברא דשאל נרגא [=יקרדוס] מחבריה, איתבר. אתא לקמיה דרבא, א"ל, זיל אייתי סהדי דלאו שנית ביה ואיפטר. ואי ליכא סהדי מאי? תא שמע, דההוא גברא דשאל נרגא מחבריה ואיתבר. אתא לקמיה דרב, א"ל, זיל שלים ליה נרגא מעליא. אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב, דינא הכי? ושתיק רב. והלכתא כרב כהנא ורב אסי דמהדר ליה תבריה, וממליא ליה דמי מנא". וממשיכה הגמ': "ההוא גברא דשאל דוולא [=דלי] מחבריה איתבר, אתא לקמיה דרב פפא, א"ל, אייתי סהדי דלא שנית ביה ואיפטר".**

ב. הגאון ר' יעקב חיים סופר נר"ו, תמה: לכאורה, העובדה השניה עם רב פפא, אינה מוסיפה מאומה על העובדה הראשונה עם רבא, ואין זה מנהג מסדרי התלמוד?

"פשעת" או "שנית"?

ג. **תשובה לדבר: אכן, לפי הגירסא שלפנינו, הערה נאה ונכונה היא. תמוה גם, שהערה זו לא הובאה בספרים מני קדם.**

לנו נראה כי יש ליישב את התמיהה לפי הגירסא המובאת ברי"ף (נה: שם): **"ההוא גברא דשאל נרגא מחבריה ואיתבר וכו' אייתי סהדי דלא פשעת ביה ופטירת וכו'". ההוא גברא דשאל דוולא מחבריה ואיבזע [=נקרע] וכו' אייתי סהדי דלא שנית ביה ותיפטר".**

הרי"ף הביא שתי העובדות גם יחד, אולם שונות במקצת זו מזו, בעובדה דנרגא גרס בגמ': **אייתי סהדי דלא "פשעת", ואילו בעובדה דדוולא גרס בגמ': "שנית".** מדבריו אנו למדים, שיש לכאורה הבדל בין "פשיעה" לבין "שינוי" בעובדות אלו.¹

"שינוי" במלאכה

ד. הדברים יבוארו עפ"י מש"כ קדמונינו בנדון: הרמב"ם (הל' שאלה ופקדון א, א) פסק: **"אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוש בה ומתה וכו' או שרכב עליה או דש בה ומתה כשהיא דשה, או בשעת רכיבה ה"ז חייב" וכו'.** ה'מ"מ' (שם) מבאר: **"או שרכב עליה וכו' פירוש, כגון ששינה ממה ששאלה, אפי' היתה מלאכה זו שעשה בה קלה ממלאכה ששאלה, חייב. וז"ש בגמ' (צז. ראה להלן) 'דלא שנית', הכוונה שום שינוי" וכו'.**

בטור (חוי"מ סי' שמ) פסק: **"השואל מחבירו בהמה או כלים וכו' והוא שלא ישנה לעשות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה".** ה'ב"י' (שם) ציין, דמקור הלכה זו היא מ'ההוא גברא דשאל דוולא' וכו'. בסו"ד הביא את הרמב"ם וה'מ"מ' הנ"ל, עיי"ש. ועי' כס"מ ומל"מ שם.

ה. מתוך זה, שהביא ה'ב"י כמקור לדברי הטור עובדה 'דדוולא' דווקא ולא ד'נרגא' שהיא קודמת לה, משמע, דגרס כרי"ף הנ"ל. גם ב'הגה"מ' (שם הלי"ב) הביא כמקור לרמב"ם הך דדוולא. ועי' ב"י (שם סי' שמד).

1. ברי"ף (שם נא:), עלהגמ' בדף פג.) לגבי "חביתא דחמרא" גרס: **"אייתי ראיא דלא פשעת, וכן גרסו (שם) כמה מן ראשונים. ועי' ריטב"א (שם צו:)** ועי' ביאור הגר"א (חוי"מ סי' תיג, ה). 'בדקדוקי סופרים' (כאן) לא העיר מהגירסא ברי"ף.

גדר "שינוי קל" - דעת הפוסקים

ו. בשו"ע (חוי"מ סי' שמ סעיף א) פסק: "השואל מחברו בהמה וכו' והוא שלא ישנה לעשות בה דבר וכו' - שאם שינה ועשה בה מלאכה אחרת חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה אפי' היא קלה ממנה תלינן דמחמת אותה מלאכה ששינה מתה" וכו'.

ז. הסמ"ע (שם סק"ד), הקשה על המחבר מכמה מקורות, ובסו"ד כתב: "לכן נראה, דלא קאמר כאן דלא ישנה אפי' לקלה ממנה, אלא קאמר, שאם שינה אפי' דבר קל, אזי תלינן דמחמת השינוי מתה, ומיירי דווקא, באם יש לפנינו איזה ענין שנוכל לתלות בו, ולומר שמחמת השינוי מתה" וכו'. עיי"ש.

הט"ז (שם) שדא בה נרגא, אחר שהקדים להביא דברי ה'מ"מ' (הני"ל) כתב, דמש"כ הסמ"ע דאם יש איזה ענין שנוכל לתלות בו המיתה תמוה מאוד: "דהא ה'מ"מ' מדקדק כן מלשון התלמוד, שאמר סתם בלא שינוי, דמשמע כל שינוי, וא"ת דדוקא שינוי הגורם למיתה, א"כ מנ"ל להמ"מ דאפי' לקלה, דלמא דווקא לכבידה? אע"כ מסתימת לשון התלמוד, שינוי בכל גווני. והנלע"ד, דבכל גווני שינוי חייב כמשמען של דברים. דנהי דמצי שואל לשנות למלאכה קלה כמו בשוכר (בסי' שח סי"א [שי"א]), מ"מ, דווקא כל שהוא בעולם, אין המשאיל יכול לעכב על ידו, אבל כל שאינה בעולם, מצא המשאיל קפידא לומר: כיון שלא נעשה כמו שאמרנו, אינך פטור מאחריות שבאה הבהמה לידיך" וכו'. ובסי' 'החינוך' (מצוה ס) כתב: "ואם שינה מן הדרך שציוהו הבעלים, אפי' מתה מחמת מלאכה שחייב". ועי' בימכדרשב"י (פרי משפטים). וסמ"ע (סי' שמא סעיף כ).

ח. ב'פרישה' (חוי"מ סי' שמ, ב) כתב: "והוא שלא ישנה כו', פי', דאם שינה בה לפני זה פעם א', מקרי עליה שולח יד להתחייב עליה אפי' במתה מחמת מלאכה, דומה לש"ח ששלח יד דחייב עליה אפילו באונסין, כמש"ל (בר"ס רצב) ובכמה מקומות לעיל, והוא מגמרא שם". וב'פרישה' (שם, ב) הביא את ה'מ"מ' (הני"ל) שחילק בין שוכר ששינה למלאכה קלה דפטור – לשואל. ובסו"ד כתב: "משא"כ שואל דחייב באונסין, הו"ל כאילו לא עשה בה מלאכה בההיא שעתא כלל, ומתה או נשבר הכלי דחייב".²

מסקנה

ט. למדנו מהאמור את ההבדל שיש בין "פשיעה" לבין "שינוי" בנדונינו, עפ"י גירסת הרי"ף לאור דברי הפוסקים. מעתה נמצא, עובדה שניה מוסיפה על עובדה ראשונה ואין כאן עובדה כפולה.³

תשובות נוספות

י. ב'שו"ת הרשב"ש' (סי' תרכד) כתב בפשיטות: "אמרין התם, ההוא גברא דשאל נרגא מחבריה ואיתבר. אתא לקמיה דרבא, א"ל, אייתי סהדי דלא שנית ביה ואיפטר. ואמרין תו, ההוא גברא דשאל דוולא מחבריה".

יא. ניתן ליישב את התמיהה גם עפ"י ה'פסקי רי"ד' (בי"מ שם) אחר שהוא מביא את שתי העובדות, הוא מסכם בחידוש: "ומדלא קא אמרו ליה, כמאן כאיסי כלעיל [פג.], ומדלא מפרש בהני עובדי, דדוכתא דחזו אינשי הוה, כדמפרש לעיל [שם], ש"מ, דאע"ג דלא הוי בדוכתא דחזו אינשי דנו הכי, דאי מייתי סהדי שואל דמתה מחמת מלאכה ולא שינה בה פטור, אבל אין לו עדים אינו נאמן בשבועה" [עיי"ש בהמשך דבריו וב'תוספות רי"ד' (שם), ועי' מש"כ על דבריו נכדו ב'קונטרס הראיות' (שם ראיה ג), ועי' ברי"ף (שם) וב'נמו"י (שם)].

מדבריו למדנו, דהגמ' הוסיפה לומר, דגם מרב פפא נשמע חידוש זה, כשאלו לו עדים אינו נאמן בשבועה.

גירסת רס"י

יב. נ"ל כי רס"י לא גרס כלל בגמ' העובדה ד"נרגא", כי קם לא פירש כלום, רק פירש את התא שזמנו: "ואיתבר" – בפשיעה". דהגירסא דנרגא היא "איתבר" ולא "ואיתבר" בוא"ו. ואילו אח"כ בעובדה ד"דוולא" פירש: "ואיפטר – דהו"ל מתה מחמת מלאכה". הרי לכאורה, היה לו לרס"י לפרש כן גם בעובדה ד"נרגא"? הרי קלא גרס כלל בגמ' עובדה דנרגא. ונראה גם דלא גרס בגמ': "ואי ליכא סהדי מאי". ועי' צ"דק"ס' (סם). ואכמ"ל.

2. עי' ב'נתה"מ' (שם סי' שמא חידושים סי' קיב, ביאורים סי' קיג) ובסי' 'אבן האזל' (שאלה ופקדון הלי"א ד"ה והנה הסמ"ע).
3. נוסף: בסי' 'חשן אהרן' (להגר"א וואלקין חוי"מ שם), הקי' על הט"ז דמדברי הראשונים (שטמ"ק בי"מ שם) משמע, דבעינן שיכביד המלאכה שיהא ענין לתלות דמחמת זה השינוי באה המיתה, ושלא כט"ז אלא כסמ"ע עיי"ש, אולם לפי כל האמור אי"מ לקושיתו. [אבל עי' ב'שטמ"ק' (שם) מש"כ בשם רבינו יהונתן וצרף לכאן].